

Sygn. akt V KK 324/20

POSTANOWIENIE

Dnia 11 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kazimierz Klugiewicz (przewodniczący)

SSN Dariusz Kala

SSN Paweł Wiliński (sprawozdawca)

Protokolant Katarzyna Wępa

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Jolanty Rucińskiej,
w sprawie **M.U.**

o odszkodowanie i zadośćuczynienie za krzywdy wynikłe w wyniku wykonania
orzeczeń wobec represjonowanego

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 11 czerwca 2021 r.,

kasacji, wniesionej przez Prokuratora Generalnego na korzyść

od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 14 lutego 2018 r., sygn. akt II AKz (...)

utrzymującego w mocy postanowienie Sądu Okręgowego w (...)

z dnia 19 grudnia 2017 r., sygn. akt III Ko (...),

**uchyla postanowienie Sądu Apelacyjnego w (...) w części
utrzymującej w mocy postanowienie Sądu Okręgowego w W. w
zakresie umorzenia postępowania o odszkodowanie i w tej części
także postanowienie Sądu Okręgowego w W. oraz przekazuje
sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 26 kwietnia 2017 r., sygn. akt III Ko-un (...), Sąd
Okręgowy w W. na podstawie art. 1 ust. 1 i art. 2 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 lutego

1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 z późn. zm.) stwierdził:

1. nieważność wyroku b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W. z dnia 2 stycznia 1952 r. o sygn. [...] /51, na mocy którego wymierzona została M. U. kara łączna 7 lat pozbawienia wolności wraz z utratą na okres 2 lat praw publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz przepadkiem całego mienia na rzecz Skarbu Państwa oraz
2. nieważność wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1958 r. o sygn. K.Rn [...] /57, zmieniającego ww. wyrok b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W.

W dniu 27 października 2017 r. pełnomocnik A.U., E. U. i M.A., złożył wniosek o zasądzenie od Skarbu Państwa na rzecz wnioskodawców kwot: po 152.000 zł - tytułem zadośćuczynienia oraz po 20.397 zł - tytułem odszkodowania, za krzywdy oraz szkody doznane przez M. U. wynikłe z wykonania wskazanych wyżej orzeczeń b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W. oraz Sądu Najwyższego.

Po rozpoznaniu wniosku Sąd Okręgowy w W., postanowieniem z dnia 19 grudnia 2017 r. sygn. akt III Ko (...), umorzył postępowanie na podstawie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z *a contrario* art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. z 2007 r., Nr 191, poz. 1372).

Po rozpoznaniu zażalenia pełnomocnika wnioskodawców Sąd Apelacyjny w (...), postanowieniem z dnia 14 lutego 2018 r., sygn. akt II AKz (...), zaskarżone postanowienie utrzymał w mocy.

Kasację od postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...) wniósł na korzyść wnioskodawców Prokurator Generalny, zarzucając mu „rażące i mające istotny wpływ na treść postanowienia naruszenie przepisów prawa materialnego - art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. z 2007, Nr 191, poz. 1372, ze zm.) w zw. z art. 922 § 1 k.c., polegające na wyrażeniu błędnego poglądu, iż roszczenie o odszkodowanie

uzyskane na podstawie art. 8 ust. 1 zd. drugie ww. ustawy przez następcę osoby represjonowanej, nie przechodzi na spadkobierców następcy, co skutkowało utrzymaniem w mocy postanowienia Sądu I instancji o umorzeniu na podstawie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. postępowania zainicjowanego wnioskiem: E.U., A.U. i M.A. - spadkobierców R.U., na którego w trybie ww. przepisu przeszło uprawnienie do dochodzenia odszkodowania za szkodę poniesioną przez jego ojca - represjonowanego M. U.”

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz utrzymanego nim w mocy postanowienia Sądu Okręgowego w W. i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja okazała się zasadna w stopniu prowadzącym do konieczności uchylenia postanowienia Sądu Apelacyjnego w (...) w części utrzymującej w mocy postanowienie Sądu Okręgowego w W. w zakresie umorzenia postępowania o odszkodowanie za szkody wynikłe w wyniku wykonania orzeczeń wobec M.U. i w tej części także postanowienia Sądu Okręgowego w W. oraz przekazania mu w tym zakresie sprawy do ponownego rozpoznania.

Podstawą kwestionowanego w kasacji rozstrzygnięcia było uznanie, że zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. z 2007, Nr 191, poz. 1372, ze zm.; dalej jako uNORep) zarówno synowej osoby represjonowanej jak i jego wnukom nie przysługuje odszkodowanie i zadośćuczynienie za wykonanie wobec ich teścia i dziadka orzeczeń, o których w ustawie tej mowa. W konsekwencji stwierdzono brak skargi uprawnionego podmiotu, jako okoliczność przesądzającą w myśl art. 17 § 1 pkt. 9 k.p.k. o konieczności umorzenia postępowania. Rozpoznający w niniejszej sprawie zażalenie Sąd Apelacyjny w (...) uznał to rozstrzygnięcie za prawidłowe, odwołał się przy tym w szczególności do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 lipca 1994 r., I KZP 17/94. Wyrażono w niej stanowisko zgodnie z którym „w przypadku śmierci osoby uprawnionej do wystąpienia na podstawie art. 8 ust. 1 zd. drugie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne (...), tj. w miejsce

zmarłej osoby represjonowanej, z żądaniem odszkodowania za poniesioną szkodę i zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, uprawnienie to nie przechodzi z kolei na jej następców prawnych. (...). Użyte przez ustawodawcę określenie o przechodzeniu uprawnień do odszkodowania i zadośćuczynienia nie oznacza dziedziczenia wierzytelności. Dziedziczenie (...) mogłoby wchodzić w grę dopiero w razie śmierci osoby represjonowanej po prawomocnym zakończeniu postępowania odszkodowawczego. Wówczas to dopiero postanowienie o przyznaniu jej odszkodowania staje się tytułem prawnym, a wierzytelność z niego wynikająca dziedziczą spadkobiercy zmarłego”. W konsekwencji Sąd odwoławczy uznał, że osobami uprawnionymi do wystąpienia z wnioskiem o odszkodowanie i zadośćuczynienie w trybie art. 8 ust. 1 uNORep mogliby być jedynie wymienieni w tym przepisie małżonek represjonowanego, jego rodzice i dzieci, zaś pozostałe osoby spoza tego kręgu są nieuprawnione, nawet jeżeli należą do kręgu spadkobierców tych osób.

Stanowisko wyrażone przez orzekające w tej sprawie sądy uznać trzeba za prawidłowe jedynie w zakresie zadośćuczynienia, natomiast oczywiście błędne w zakresie odszkodowania dochodzonego w trybie przedmiotowej ustawy. Przypomnieć należy w pierwszym rzędzie, że zgodnie z art. 8 ust. 1 uNORep „osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia albo wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z wydania lub wykonania orzeczenia albo decyzji. W razie śmierci tej osoby uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców”.

Kwestia ustalenia kręgu osób uprawnionych do dochodzenia na podstawie art. 8 ust. 1 uNORep roszczeń o odszkodowanie i zadośćuczynienie była przedmiotem licznych orzeczeń sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego. Wynika to niewątpliwie z niejednoznacznego sposobu redakcji wskazanego przepisu, a także konieczności odnoszenia zawartej w niej regulacji szczegółowej do ogólnych reguł prawa cywilnego określających zasady dochodzenia roszczeń z tytułu odszkodowania i zadośćuczynienia. Prezentowane było zatem także stanowisko do którego odwołały się Sądy orzekające w niniejszej sprawie, w tym z

powołaniem na wskazaną uchwałę 3 sędziów Sądu Najwyższego I KZP 17/94 oraz orzeczeń sądów powszechnych.

Jednocześnie jednak nie budzi wątpliwości, że w trakcie analizy zasadności wniesionego w sprawie zażalenia pominięte zostało stanowisko wyrażone w późniejszej niż wskazana wyżej oraz wydanej w składzie 7 sędziów Sądu Najwyższego uchwale w sprawie I KZP 23/95. Tymczasem przedmiotem rozstrzygnięcia było w niej pytanie stanowiące istotę problemu postawionego na centralnym miejscu także w niniejszej sprawie, tj. „czy uprawnienie do odszkodowania za poniesioną szkodę i doznaną krzywdę”, które przeszło w myśl art. 8 ust. 1 uNORep na osoby wymienione w tym przepisie (następców osoby represjonowanej), stanowi ich prawo majątkowe wchodzące w skład spadku z chwilą śmierci którejś z tych osób? Odpowiadając, uchwałą 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 października 1995 r. Sąd Najwyższy wskazał, że „Roszczenie o odszkodowanie za poniesioną szkodę, które wraz z roszczeniem o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę przeszło, w myśl art. 8 ust. 1 zdanie drugie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 z późn. zm.), na następców osoby represjonowanej, należy do spadku po tych następach (art. 922 § 1 k.c.), natomiast roszczenie o zadośćuczynienie tylko wtedy, gdy zostały spełnione warunki określone w art. 445 § 3 k.c.”

Powyższe odnieść należy do okoliczności występujących w niniejszej sprawie. Represjonowany M. U., na mocy wyroku b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W. z dnia 2 stycznia 1952 r., utrzymanego w mocy przez Najwyższy Sąd Wojskowy i objętego postanowieniem b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W. o zastosowaniu amnestii, przebywał w izolacji od 12 października 1951 r. do dnia 7 grudnia 1954 r., tj. 3 lata i 2 miesiące. Wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1958 r. na podstawie ustawy o amnestii postępowanie karne wobec M. U. zostało umorzone. M. U. zmarł 26 lipca 1971 r., przed 1991 r. zmarli także rodzice i małżonka. W chwili wejścia w życie ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego żyło natomiast troje dzieci

represjonowanego, w tym R. U., mąż wnioskodawczyni E. U. i ojciec A.U. i M. A. Zatem na dzieci represjonowanego, zgodnie z treścią art. 8 ust. 1 zd. 2 uNORep „przeszły” z mocy tego przepisu uprawnienia do dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia za poniesioną szkodę i doznaną krzywdę. R.U. zmarł 26 kwietnia 2014 r. Nieważność wyroku b. Wojskowego Sądu Rejonowego w W. z dnia 2 stycznia 1952 r. oraz wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1958 r. stwierdzona została natomiast postanowieniem Sądu Okręgowego w W. z dnia 26 kwietnia 2017 r. Wniosek o odszkodowanie i zadośćuczynienie za krzywdy wynikłe w wyniku wykonania orzeczeń wobec M.U. wniesiony został przez pełnomocnika A.U., E.U. oraz M. A.

W konsekwencji powyższego nie zostały z pewnością spełnione warunki do ubiegania się przez wnioskodawców o zadośćuczynienie za krzywdy doznane przez represjonowanego M. U. Skoro bowiem roszczenie w tym zakresie nie zostało uznane za życia uprawnionego w rozumieniu art. 8 ust. 1 uNORep R. U., syna represjonowanego, a męża E. U. i ojca A. U. oraz M. A., ani nie zostało przez niego wytoczone powództwo, to tym samym roszczenie o zadośćuczynienie, jako prawo ściśle związane z osobą uprawnionego R. U., nie weszło w skład masy spadkowej, a w konsekwencji nie przeszło na podstawie art. 445 § 3 k.c. na jego spadkobierców.

Odmienne rzecz ma się jednak z roszczeniem o odszkodowanie za szkodę poniesioną przez M.U., prawo dochodzenia którego z mocy art. 8 ust 1 uNORep przeszło wobec śmierci represjonowanego na jego syna R.U. Roszczenie to, jako prawo majątkowe spełniające wymogi wskazane w art. 922 § 1 k.c. wchodzi w skład spadku po nim. Spadek po zmarłym R.U. nabyli zaś, w 1/3 części każdy, wnioskodawcy w niniejszej sprawie, tj. E. U., A.U. oraz M. A. Oznacza to, że wbrew stanowisku wyrażonemu w zapadłych w sprawie orzeczeniach skarżący posiadali uprawnienie do wniesienia wniosku w zakresie odszkodowania, o którym mowa w art. 8 ust. 1 uNORep, a zatem brak było podstaw do stwierdzenia wystąpienia w tym zakresie negatywnej przesłanki procesowej, o której mowa w art. 17 § 1 pkt. 9 k.p.k.

Prowadzi to w konsekwencji do konieczności uchylenia orzeczenia Sądu odwoławczego w tej jednak tylko części, w jakiej utrzymano nim w mocy

postanowienie Sądu Okręgowego o umorzeniu postępowania z wniosku o odszkodowanie za szkody wynikłe z wykonania orzeczeń wobec M.U., a także w tym zakresie postanowienia Sądu Okręgowego oraz przekazania sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania.

Rozpoznający ponownie wniosek E.U., A.U. i M.A. o odszkodowanie Sąd Okręgowy w W. uwzględni wskazane wyżej okoliczności. Będzie miał jednak także na względzie stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w wyroku z dnia 27 marca 2013 r., IV KK 271/12, zgodnie z którym roszczenie osoby, o której mowa w art. 8 ust. 1 uNORep jest tożsame z roszczeniem, które przysługiwało zmarłej osobie represjonowanej, wobec czego chodzi o przejście tego samego uprawnienia, nie zaś o powstanie samoistnego uprawnienia u jej następców. Zatem zasądzeniu podlegać może w tym trybie jedynie taka część świadczenia przysługująca represjonowanemu, jaka wynika z podziału całej kwoty świadczenia przez liczbę uprawnionych osób (por. też uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 27 stycznia 1993 r., I KZP 35/92). W tym kontekście obowiązkiem Sądu orzekającego będzie uwzględnienie liczby osób uprawnionych po podziale należnego represjonowanemu M. U. świadczenia, w tym także tego, że inny syn represjonowanego W. U. zgłosił swoje roszczenie na podstawie art. 8 ust. 1 uNORep i zostało ono rozstrzygnięte w sprawie o sygn. III Ko [...]17/o.

Z uwagi na powyższe, Sąd Najwyższy orzekł jak sentencji.